

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою соціологічного факультету

28 червня 2023 року, протокол № 6

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ:

Голіков Олександр Сергійович - доктор соціологічних наук, доцент, професор закладу вищої освіти кафедри соціології соціологічного факультету ХНУ імені В. Н. Каразіна

Борисов Роман Ігорович – кандидат соціологічних наук, старший викладач закладу вищої освіти кафедри соціології соціологічного факультету ХНУ імені В.Н. Каразіна

Програму схвалено на засіданні кафедри соціології

Протокол № 7 від 22 червня 2023 року

В.о. завідувачки
кафедри соціології

Людмила СОКУРЯНСЬКА

Програму погоджено з науково-методичною комісією соціологічного факультету

Протокол № 9 від 26 червня 2023 року

Голова науково-методичної комісії
соціологічного факультету

Юлія СОРОКА

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни “Справедливість” складена відповідно до Положення про міжфакультетські вибіркові дисципліни.

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни “Справедливість” є розширення професійної, методологічної, світоглядної та теоретичної ерудиції студентів з поглибленням різноманітності їхнього світогляду та озброєння їх знанням про зміст та специфіку проблематики справедливості, практик та процесів боротьби навколо номінацій справедливості, феноменів справедливості, філософських та соціологічних концепцій справедливості тощо.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни

Основними завданнями вивчення дисципліни “Справедливість” є

- ознайомлення з ключовими філософськими концепціями справедливості, їхнє освоєння як в етико-концептуальному, так і в соціально-прикладному сенсі;
- вивчення основних проблем, пов’язаних з соціальною справедливістю в різних історико-культурних умовах;
- аналіз ключових сфер актуалізації дискурсу справедливості – політичних, економічних, повсякденнісних, культурних, соціальних тощо;
- висвітлення основних тематичних та ідейних напрямків дослідження справедливості у глобальному світі.
- пояснення ключових соціальних, економічних, політичних процесів глобального світу, пов’язаних з проблематикою справедливості під кутом на мікро-, мезо-, макро- та мегарівні;
- здійснення критичної рефлексії студентами свого місця, можливостей, обмежень, ризиків та шансів у просторі справедливості;
- не лише ознайомити студентів з основними проблематиками справедливості в глобальному світі, але й розкрити його основні аспекти та виміри, показати історико-теоретичний контекст її виникнення та становлення, познайомитися із досвідом його аналізу в соціологічних, філософських, економічних, політологічних досліджень, проаналізувати логіку здійснення справедливості в глобальному світі на мега-, макро-, мезо- та мікрорівнях.

1.3. Кількість кредитів – 3 кредити

1.4. Загальна кількість годин – 90 годин

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
За вибором	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
2-й, 3-й	-й
Семестр	
3-й, 5-й	-й
Лекції	
28 год.	год.
Практичні, семінарські заняття	
0 год.	год.
Лабораторні заняття	
0 год.	год.
Самостійна робота	
62 год.	год.
у тому числі індивідуальні завдання	

1.6. Заплановані результати навчання

Згідно з програмою навчання, здобувачі мають демонструвати такі компетентності в результаті освоєння курсу:

ЗК01. Здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях.

ЗК04. Здатність бути критичним і самокритичним.

ЗК05. Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня

ЗК06. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.

ЗК07. Навички міжособистісної взаємодії.

ЗК08. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК09. Здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології.

ЗК10. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).

ЗК11. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК12. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

Студент має знати:

- основні проблеми, пов'язані з соціальною справедливістю в різних історико-культурних умовах;
- ключові концепції справедливості та їхні репрезентації у політичних, медійних, повсякденних практиках та дискурсах;
- основні передумови звертання до проблематики справедливості;
- основні сфери актуалізації дискурсу справедливості – політичні, економічні, повсякденні, культурні, соціальні тощо;
- основні тематичні та ідейні напрямки дослідження справедливості в сучасних умовах.

Студент має вміти:

- описувати та пояснювати ті чи інші дискурси та практики під кутом проблематики справедливості;
- здійснювати критичне осягнення свого місця, можливостей, позицій, диспозиції в просторі справедливості;
- адаптовувати свої життєві практики з урахуванням плюралізму та гетерогенності справедливості в сучасному світі;
- релятивізувати свої погляди, повсякденні практики та ідеологічні, політичні та ціннісні переконання відносно багатоманітності та плюральності проблематики справедливості;
- здійснювати аналіз поведінки, дій, дискурсів, практик, структур, соціальних інститутів з точки зору питань справедливості.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Життя у ненадійності

Тема 1. Історичні, політичні, економічні, соціокультурні, технічні передумови актуалізації проблематики та практикування справедливості

Падіння модерну за З. Бауманом. Модерн як простір надійності, гарантованості, порядку і самовпорядковування (З. Бауман «Актуальність Холокосту»). Соціальна держава як продукт модерну (У. Бек «Влада та її опоненти в епоху глобалізації»).

Становлення суспільства ризику. Ризик в соціологічних студіях (З. Бек «Суспільство ризику»; Ю. Зубок; В. Чупров). Н. Луман і категорія контингентності в можливостях дослідження ненадійності.

Глобальний капіталізм як місце виникнення і становлення ненадійності. Неоліберальні засади ненадійності. Критика неоліберального капіталізму (Д. Харві; Н. Хомськи; Н. Кляйн; Бузгалін та Колганов; М. Хардт, А. Негрі; Валлерстайн «Після лібералізму»).

Тема 2. Основні теорії справедливості в філософії та (політ)економі(ц)і

Справедливість як багатоманітна категорія. Основні підвалини справедливості: щастя, свобода, добродієність.

Теорія суспільного договору: Т. Гоббс, Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо.

Утилітаризм І. Бентама: максимізація щастя, перевага задоволення над стражданням. Просвітницький утилітаризм Дж. Ст. Мілля.

Лібертаріанство. Необмежена свобода ринку, боротьба з патерналізмом та мораллю. Дистрибутивна справедливість

Концепція справедливості І. Канта: принципи моралі. Свобода як основа автономії людини. Категоричний та умовний імперативи. Етична програма розвитку людства.

Теорія справедливості Дж. Ролза. Справедливість як чесність. «Завіса незнання». Принцип відмінності. Критика меритократії. Егалітарна теорія.

Поворот до добродієності. Аристотель: телеологічність справедливості. Чесноти як основа соціальних практик. Нарративна концепція А. Макінтайра. Категорії моральних зобов'язань.

Тема 3. Основні проблематики справедливості в соціології

Критика ідеї «завіси незнання» Дж. Ролза. Локальна спільнота як середовище формування принципів справедливості. Щільний моральний кодекс за М. Волцером. Герменевтика як основний метод вивчення основ партикулярної справедливості. Визнання захищених просторів для будь-яких

соціальних груп, які мають спільний спосіб життя протягом тривалого часу. Критика нерівного розподілу значущих благ.

Поверот до питання виправдання дій у різних ситуаціях. Правило згоди як універсальний принцип, який перевищує приватні якості людей за Л. Болтанські та Л. Тевено. Закон як наслідок закріплення згоди. Град (cite) як модель легітимного порядку, який обґрунтовує вищий моральний принцип. Згода як граматики людських стосунків. Плюральність форм згоди. Аксиоми моделі градусів. Основні гради: ринок, благодать і натхнення, велич і репутація, промисловість (науково-технічний порядок), громадянськість, домашній. Релятивізація як спосіб ухилення від обґрунтування справедливості. «Граничний аргумент» за П. Рікбором.

Тема 4. Боротьба за справедливість та проти (?): політичні прояви проблематики справедливості у сучасному світі

Легітимне панування за М. Вебером. Ідея природного права. Критичне природне право.

Моральний пріоритет спільноти над індивідом. Критика універсального морального закону. Розуміння свободи. Проблематика громадянського суспільства. «Розриви» громадянського суспільства.

Нація як культурна спільнота. Примордіалізм і конструктивізм. Глибоке горизонтальне товариство. Уявна спільнота за Б. Андерсоном. Неспівпадіння нації та держави. Дилеми лояльності до держави та до нації.

Демократичний спосіб прийняття рішення про колективне життя. Спроба примирення індивідуальної автономії з соціальним порядком. Формування «спільної волі» - становлення суверенітету. Примирення спільноти з індивідуальною свободою. Полкультурність як чинник розколів між культурними формами. Бар'єри демократичної форми правління.

Тема 5. «Адже недаремно мене кличуть Людовіком Справедливим»: культурні механізми конструювання та відтворення феномену справедливості

Справедливість як артефакт культури: неминучість множинності та приреченість на мораль. Справедливість як продукт культури. Множинність практикування та дискурсивування справедливості. Різні правила, за якими справедливість у різних сферах життя суспільства встановлюється. Роль культури. Мораль як єдине, що зберігає можливість узгодження різних справедливостей. Мораль не формалізується, нееквівалентна, недирективна, неодностороння, непримусова, амбівалентна. Справедливість завжди встановлюється в умовах *контингентності* та *ймовірності*. «Упаковування» справедливості через лише одне з можливих розуміння як «культурний імперіалізм», як інтелектуальна обмеженість, як редукція суспільства, як схематизація.

Ціннісні структури справедливості. Неможливість справедливості у взаємодіях між людьми та у великих соціальних системах без ціннісного прийняття та ціннісної реалізації. Діалектичність та амбівалентність співвідношення макро- і мікроструктур Цінності не є однозначним продуктом діяльності соціальних систем справедливості. Соціальні системи справедливості як продукт складання мікроцінностей та його репрезентацій. Принципи ціннісних структур справедливості: ірраціональність у формально-логічному сенсі, але раціональна у своєму ціннісному сенсі; існування як у нарації, так і в репрезентації, так і в практиках, так і в структурах. Порухення або руйнування будь-якого з вищеназваних модусів існування цінності та його сприйняття.

Практичні аспекти встановлення та реалізації справедливості. Практика як процес «обживання» людьми суспільних структур справедливості. Практики як інструмент, щоб «зробити» справедливість непомітною і неосмислюваною. Дії людей в ім'я і через розуміння ними справедливості як звичні дії. Справедливість, практики та свобода вибору. Принципи практичного розгортання справедливості: обов'язковість та неминучість насильства; кумулятивне розгортання справедливості в практиках; сприйняття практик як власного вільного вибору; важливість образів медіа, історичної пам'яті, літератури, масових комунікацій, освіти як соціально несвідомо сприйнятих і перетворених на звичні способи поведінки.

Тема 6. Соціоструктурні баланси (не)справедливості в глобальному та локалізованому світі

Глобалізація як фактор актуалізації проблеми (не)справедливості. Складності і суперечливості глобалізації. Місця в ній питання справедливості. Обертання досягнень глобалізації (відкритість, транспорт, зв'язок, техніка) як проти самої глобалізації, так і проти конкретних суспільств чи конкретних людей. Глобалізація як чинник породження і множення досі невідомих вимірів проблем (не)справедливості через багато властивостей та характеристик самої глобалізації. Глобалізація в економіці як чинник поглиблення суспільного поділу праці на глобальному рівні та зростання нерівностей. Глобалізація в політиці як чинник загострення протиріч між державами та блоками держав, а також породження досі невідомих феноменів (державоподібні терористичні організації, недержавні політичні гравці тощо). Глобалізація у культурі як чинник глокалізації та культурних травм, актуалізації історичних та культурних образ та конфліктів тощо. Глобалізація на рівні соціальних структур як чинник появи та поширення у всьому світі «наскрізних» соціальних груп. «Неономади» як носії специфічної ідентичності, повсякденних практик, сприйняття соціального світу та свого місця.

Соціальна нерівність у сучасному світі та питання справедливості. Соціальна нерівність як живильне середовище для розростання несправедливості. Різниця між диференціацією та нерівністю. Соціальні нерівності глобального світу, їхня багатоманітність, багато вимірність,

складнофіксованість, неочевидність. Нові соціоструктурні виміри соціальних нерівностей. Нові питання справедливості: співвідношення податків та громадянства, життєвих прав та економічних зобов'язань, політичної системи та культурних потреб тощо. Соціальні нерівності та нові соціокультурні виміри. Нові «процесуальні» та «струмові» виміри. Потоки як чинник породження нових способів життя. Нові практичні виміри соціальних нерівностей. Нові дискурсивні виміри соціальних нерівностей. "Нова інформаційна аскеза" проти "нового бенкету інформаційного споживання" як способи по-різному дискурсивувати соціальні нерівності та своє місце в них.

Держава у глобальному світі: інстанція справедливості чи джерело проблем. Держава продовжує існувати у глобальному світі, однак її статус змінюються. Історичність держави. Зміна статусу держави у глобальному світі: нові виклики, поява нових інстанцій, глобальний рівень політики. Суверен і держава в глобальному світі. Держава і «зовнішні» гравці в тематичі справедливості. Нове переритування критики з боку лібертаріанства та анархізму. Держава і розмивання громадянської ідентичності. Держава і знищення локальних спільнот. «Виробництво справедливості» та «виробництво несправедливості» як справа не лише держави, а й зовнішніх гравців, транснаціональних корпорацій, неурядових організацій, медіа, приватного капіталу тощо.

Тема 7. «Нема нічого природніше та справедливіше за помсту вбивцям чоловіка свого»: повсякденні та мистецькі репрезентації справедливості

Мова як головний інструмент та простір справедливості у повсякденності. Що ми говоримо про справедливість. Повсякденність та художні твори як висловлювання. Повсякденність і мистецтво як простори розгортання проблематики справедливості. За простором свого застосування справедливість набагато ближче до моральних норм, ніж до закону. Але й з ними вона не збігається, тому що іноді виправдовує насильство і примушування. Л. Вітгенштейн: перш ніж дійти згоди думок, необхідно встановити згоду із приводу використовуваної мови. Неможливість простого відтворення правил і норм. Правила, за Л. Вітгенштейном, завжди обмежуються практиками. Пов'язаність людських практик з навчанням, нормами, правилами, наказами. Безліч практик і безліч мов в контексті існування справедливості. Пошук справедливості як пошук не вірогідності, а відповідальності.

Що нам кажуть про справедливість. Сучасна культура звертається до категорії справедливості і працює з усіма її історичними варіаціями, створюючи неоднорідність визначення справедливості в ході розповіді, але все ж таки звертаючись до неї як до універсали.

“Life's not fair, is it? You see, I... Well, I shall never be king. And you shall never see the light of another day.” (Шрам, “Король лев” (1994)). Заперечення "природного права". Історія Шрама як привід для дискутування справедливого та несправедливого.

“В світі немає справедливості. Ми самі її вершимо” (Петир Бейліш, “Гра престолів” С5: Е3)). Справедливість у епоху постмодерну. Наступний етап у розумінні справедливості та її деконструкція. Модернізм звів людину в царі Всесвіту, відкинувши Бога. Постмодернізм не вірить у те, що у людини вистачить сил і здібностей панувати над усім Всесвітом. Фрагментарність, децентрація, мінливість, контекстуальність, невизначеність, іронія постмодернізму. Питання про справедливість має потребу в деконструкції. Подолання суперечності внутрішнього егоїзму бажань та соціальної даності, уміння знайти компроміс зовнішнього та внутрішнього, свого та іншого як справедливості. Гранична ситуація. Деконструкція як шлях до живої справедливості, що не сховалася за стереотипи, правила та визначення. Деконструкція як сумнів у виборі. Справедливість завжди спрямована на особливе, сингулярне, тобто на інше особливе, що претендує на універсальність. Справедливість – це надмірне.

Тема 8. Дискурси та практики справедливості: ескіз систематизації та класифікації

Міфологічні та утопічні образи справедливості. Справедливість як ідея, образ, структура та практика як продукт тривалого історичного процесу, на якому міфологічні та утопічні проекти справедливості були важливими етапами. Критичні недоліки позиції презентизму. Повернення міфології, релігії та утопії. Доступність цих форм суспільної свідомості масовому мисленню. Зростання несправедливості в сучасному світі як чинник підвищення як кількості, так і різноманітності запиту на справедливість у релігійних, міфологічних та утопічних формах.

Міфологія, релігія та утопія як три послідовні форми суспільної свідомості. Утопія як провісник мислення епохи Модерну. Апеляція до сакрального, синкретичний погляд на проблему справедливості, прагнення піднесеного ідеалу в майбутньому на підставі раціональності людського мислення як чинники актуальності для тематики справедливості. Священне як все, що не піддається раціональній критиці. Утопічний, релігійний або міфологічний компонент як необхідна частка у наукових концепціях і ідеях. Нормативний компонент як чинник підвищення ймовірності міфологізації або утопізації.

Ідеологія та справедливість. Ідеологія як форма суспільної свідомості та особливий дискурс, які апелюють до конкретного суб'єкта суспільного перетворення, неминуче передбачає та пропонує певну картину справедливості. Псевдооб'єктивізм як одна з найнебезпечніших для мислення ілюзій. Дискурс справедливості неминуче ідеологічний. Заклик до перетворення, поліпшення чи зміни реальності неможливий без апеляції до чогось більшого, ніж життя однієї конкретної людини. Апеляція ідеології до піднесених тем (свобода, рівність, нація, праця, робітничий клас, права особистості тощо). Місце справедливості серед цих тем. Інтерпеляція поняттям справедливості та три можливі стани суб'єкта. Ідеологічні відбитки

дискурсів (ідеологічні апеляції до лексики; ідеологізовані образи; ідеологічні сюжети; ідеологічна апеляція до суб'єктності «читаючого»).

Дискурсивні механізми (відтворення справедливості). Дискурси існують як способи говоріння. Неможливість дискурсів без апеляції до життєво важливих тем. Вироблення суспільного життя людей дискурсивним чином. Будь-яка прихована і фундаментальна структура мови стає основою, що несе стіною для суспільних установ та інститутів. Справедливість як одна з найпотаємніших і неочевидних структур дискурсу, яка «ховає» себе у різноманітних дискурсивних механізмах та жанрах. Дискурс як процес будування певної картини реальності. Селекція фактів як процедура творення майбутньої концепції справедливості. Говоріння або мовчання як два базові дискурсивні механізми (відтворення) справедливості. Оцінка/об'єктивація, сакралізація/десакралізація, натуралізація / денатуралізація, реіфікація/дереіфікація, метафоризація/літералізація, присвоєння характеристик / відчуження характеристик як механізми (від)творення дискурсу справедливості.

Тема 9. Між справедливістю та Я: соціальні, психологічні, системні, структурні аспекти реалізації, практикування та дискурсивування справедливості

Я та Я-Сам: проблема справедливості. Ідея справедливості, її практикування, її дискурси та структури виявляються настільки значущими, що пов'язуються з фундаментальними структурами самої особистості. Концепт справедливості стає частиною економічних систем, політичних практик, об'єктивацій мистецтва і навіть психологічних структур особистості. Людина, ставлячись до інших і вступаючи у відносини, відбувається лише у взаємодії з іншими людьми. Призма справедливості як привід самоактуалізації. Справедливість як фундаментальна основа існування самої людини, її особистості, її ідентичності та самоідентифікації. Реальність як така. Реальність як деякий набір істин, що протиставляються брехні та помилок. Інші як необхідний компонент справедливості. Інші як репрезентації безпосередньо сприйманого і відчуваного реальним суспільством. Справедливість як «співвідношення ставлення до Іншого і себе». Я-сам як зіставлення Реальності та Іншого. Справедливість тут виявляється ставленням до себе, Я-концепцією відповідно до моралі та етики.

Я та Інший: справедливість як проблема. Я-концепція неможлива без співвіднесення і зіставлення з Іншим. Суспільство не існує як набір окремих індивідів, а людина не є унікальним закритим світом. Світ Я утворюється лише у співвіднесеності та зіставленні з Іншими. Незважаючи на те, що вся біографія соціального суб'єкта є процес виробництва соціального світу «під самого себе», «під своє бачення світу», «під свої погляди», справедливість як соціальний конструкт, який спільно розділяється, при цьому виявляється проблематичною. Я та Інший перебувають у постійній взаємній напрузі, взаємному «перетягуванні» відносин, полюсів влади. Одним із вимірів цієї

напруги є соціальний конструкт справедливості. Ці процеси постійного (пере)узгодження, (пере)встановлення відносин між Я і Іншим торкаються навіть питання справедливості. Будь-яке питання відносин між Я та Іншим може стати питанням справедливості. Відносини між Я та Іншим, які стають більш стійкими та масштабними, переростають у соціальні інститути та правила, знаходять зовнішні регуляції відносин.

Я і Суспільство: справедливість як не проблема. Справедливість існує, не будучи проговореною, не будучи офіційно та науково встановленою. Оскільки існує саме суспільство як можливість взаємодії між людьми, їх спільної дії, так і існує непроблематичне розуміння справедливості. Будь-яка «найтипівіша» людина не є повним і стовідсотковим представником суспільства. Суспільство виробляє цілий набір, багатовимірний датасет, яким описується все безліч відносин, що відбуваються в ньому, і взаємодій. У цьому наборі важливе місце належить концепту справедливості. Тому навіть конформіст знайде ситуацію або питання, в якому він розійдеться з розумінням справедливості, що панує в суспільстві.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви модулів і тем	Кількість годин											
	Усього	Денна форма					Усього	Заочна форма				
		у тому числі						у тому числі				
1	2	Л	П	лаб	інд	ср	8	л	п	лаб	інд	ср
Тема 1. Історичні, політичні, економічні, соціокультурні, технічні передумови актуалізації проблематики та практикування справедливості	10	3				7						
Тема 2. Основні теорії справедливості в філософії та (політ)економі(ц)і	11	3				8						
Тема 3. Основні проблематики справедливості в соціології	12	4				8						
Тема 4. Боротьба за справедливість та проти (?): політичні прояви проблематики справедливості у сучасному світі	12	4				8						
Тема 5. «Адже не дарма мене кличуть Людовіком Справедливим»: культурні механізми конструювання та відтворення феномену справедливості	12	4				8						
Тема 6. Соціокультурні баланси (не)справедливості в глобальному та локалізованому світі	12	3				8						
Тема 7. «Нема нічого природніш та справедливіш за помсту вбивцям чоловіка свого»: повсякденні та мистецькі репрезентації справедливості	10	3				6						
Тема 8. Дискурси та практики справедливості: ескіз систематизації та класифікації.	8	2				4						
Тема 9. Між справедливістю та Я: соціальні, психологічні, системні, структурні аспекти реалізації, практикування та дискурсивування справедливості	3	2				5						
Всього годин	90	28				62						

Види навчальної діяльності (змішане навчання).

Лекції					
Тема	Класифікація	Попередня підготовка	Подача нової інформації	Тренування	Зворотній зв'язок
Тема 1. Історичні, політичні, економічні, соціокультурні, технічні передумови актуалізації проблематики та практикування справедливості	Вступна (робота в аудиторії)	Ознайомлення з термінологією, необхідною для роботи над темою	• Тексти; • відеоконференція у Skype • статті та книги з рідеру	• Питання для самоперевірки; • пошук відповідей на питання	• Запитання з боку студентів; • Обговорення навчального матеріалу • Обговорення в чатах Telegram та Skype
Тема 2. Основні теорії справедливості в філософії та (політ)економі(ці)	Інформаційна (тематична) Онлайн-лекція	Ознайомлення з ключовими іменами та назвами; ознайомлення з термінологією.	• Тексти; • відеоконференція у Skype • статті та книги з рідеру	• Питання для самоперевірки; • пошук відповідей на питання • дискусія в групі студентів	• Запитання з боку студентів; • Обговорення навчального матеріалу • Обговорення в чатах Telegram та Skype
Тема 3. Основні проблематики справедливості в соціології	Інформаційна (тематична) Онлайн-лекція	Ознайомлення з емпіричними прикладами	• Тексти; • відеоконференція у Skype • статті та книги з рідеру	• Питання для самоперевірки; • пошук відповідей на питання	• Запитання з боку студентів; • Обговорення навчального матеріалу • Обговорення в чатах Telegram та Skype
Тема 4. Боротьба за справедливість та проти (?): політичні прояви проблематики справедливості у сучасному світі	Інформаційна (тематична) Онлайн-лекція	Ознайомлення з проблематикою; актуалізація ключових понять та теорій	• Тексти; • відеоконференція у Skype • статті та книги з рідеру	• Питання для самоперевірки; • пошук відповідей на питання • дискусія в групі студентів	• Запитання з боку студентів; • Обговорення навчального матеріалу • Обговорення в чатах Telegram та Skype
Тема 5. «Адже недарма мене кличуть Людовіком Справедливим»: культурні механізми конструювання та відтворення феномену справедливості	Інформаційна (тематична) Онлайн-лекція	Ознайомлення з термінологією, необхідною для роботи над темою; актуалізація ключових понять та теорій	• Тексти; • відеоконференція у Skype • статті та книги з рідеру	• Питання для самоперевірки; • пошук відповідей на питання	• Запитання з боку студентів; • Обговорення навчального матеріалу • Обговорення в чатах Telegram та Skype
Тема 6. Соціоструктурні баланси (не)справедливості в глобальному та локалізованому світі	Інформаційна (тематична) Онлайн-лекція	Ознайомлення з даними щодо глобальної міграції та її причин	• Тексти; • відеоконференція у Skype • статті та книги з рідеру	• Питання для самоперевірки; • пошук відповідей на питання • дискусія в групі студентів	• Запитання з боку студентів; • Обговорення навчального матеріалу • Обговорення в чатах Telegram та Skype
Тема 7. «Нема нічого природніш та справедливіш за помсту вбивцям чоловіка свого»: повсякденні та мистецькі репрезентації справедливості	Інформаційна (тематична) Онлайн-лекція	актуалізація знань з базових теорій; актуалізація базової термінології	• Тексти; • відеоконференція у Skype • статті та книги з рідеру	• Питання для самоперевірки; • пошук відповідей на питання	• Запитання з боку студентів; • Обговорення навчального матеріалу • Обговорення в чатах Telegram та Skype
Тема 8. Дискурси та практики справедливості: ескіз систематизації та класифікації.	Інформаційна (тематична) Онлайн-лекція	Актуалізація текстів; актуалізація знань з базових теорій (з тем 1-3); актуалізація базової термінології	• Тексти; • відеоконференція у Skype • статті та книги з рідеру	• Питання для самоперевірки; • пошук відповідей на питання • дискусія в групі студентів	• Запитання з боку студентів; • Обговорення навчального матеріалу • Обговорення в чатах Telegram та Skype
Тема 9. Між справедливістю та Я: соціальні, психологічні, системні, структурні аспекти реалізації, практикування та дискурсивування справедливості	Завершальна та оглядова Онлайн-лекція	Актуалізація текстів; актуалізація знань з базових теорій (з тем 1-3); актуалізація базової термінології	• Тексти; • відеоконференція у Skype • статті та книги з рідеру	• Питання для самоперевірки; • пошук відповідей на питання • дискусія в групі студентів	• Запитання з боку студентів; • Обговорення навчального матеріалу • Обговорення в чатах Telegram та Skype

4. Теми семінарських занять

Навчальним планом не передбачено

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	
1	Поточна робота з курсу	60
	РАЗОМ	60

6. Індивідуальні завдання

Навчальним планом не передбачено

Робота представляє собою дослідження, аналіз та експертизу концепцій справедливості, логіки їхнього зіткнення (зокрема, логіки взаємної ідентифікації (впізнавання), взаємного протиставлення, взаємного опису), способів їхніх репрезентації, змісту та форми аргументації цих концепцій, повсякденних та специфічних практик їхнього прояву, способів означування, озвучування, дискурсивування (тобто використання у дискурсах), способів та інструментів ведення боротьби (та того, як саме вони пов'язані з сутністю цих концепцій справедливості), що мають місце у наступних ситуаціях з таких джерел:

- Історія та траєкторія взаємодії Вальжана та Жавера в книзі В. Гюго «Відторгнуті» (або відповідному фільмі);
- Історія та траєкторія взаємодії різних фракцій родини з книги «Кайдашева сім'я»;
- Поведінка двох головних груп героїв в драмі «Паразити» (Південна Корея, 2019);
- Історія конфлікту Тараса Бульби та його сина Андрія Бульбенка з книги М. Гоголя;
- Історія та траєкторія взаємодії Г. Поттера та С. Снейпа з гепталогії Дж. Роулінг;
- Взаємодія місцевого населення, головного героя та німців у поемі А. Малишка «Прометей»;
- Історія взаємодії Серсеї Ланністер та High Sparrow в епопеї Дж.Р.Р. Мартіна «Гра престолів»;
- Взаємодія антагоніста та протагоніста в антиутопії «Крізь сніг» (Південна Корея, 2013);
- Зіткнення розуміння законності та правил поведінки поліція двох головних героїв у фільмі «Відкрийте, поліція!» (Франція, 1984);
- Протистояння Р. Деніела Оліво та доктора Василії у книзі А. Азімова «Роботи та імперія»;

- Протистояння Артура Бертон та кардинала Лоренцо Монтанеллі у книзі Е.Л. Войніч «Овод»;
- Сюжетне та діалогове протистояння пожежника Бітті та Гая Монтега у книзі Р. Бредбері «451 за Фаренгейтом»;
- Репрезентована концепція справедливості в книзі П. Загребельного «Я, Богдан».
- Зіткнення різних розумінь справедливості у трикутнику «Даг Куейд – Карл Хаузер – Вілос Кохааген» у фільмі «Згадати все» (1990).
- Зустріч різних ідей справедливості у фільмі «12 розгніваних чоловіків».
- Конфлікт розумінь справедливості полковника Уерте та Дієго де ла Веги «Зорро» (1975).
- Дуель Ріка Декарда та Роя Батті у фільмі «Той, що біжить лезом бритви» (1982).
- Протистояння Люка Скайуокера та Дарта Вейдера у трьох фільмах з серії «Зоряних війн» (1977, 1980, 1983).

Також робота за узгодженням з викладачами може бути виконана за іншим дизайном, який має бути неодмінно обговорений з викладачами курсу.

7. Методи навчання

Під час викладання дисципліни використовуються словесні методи: лекції, пояснення, бесіди, колективні та індивідуальні дискусії, робота з навчальною та науковою літературою. Також під час викладання дисципліни використовуються методи учбового дослідження: спостереження, контент-аналіз, дискурс-аналіз, кабінетне дослідження.

8. Методи контролю

Самоконтроль здійснюється студентами під час опрацювання теоретичного матеріалу лекцій.

Поточний контроль:

- поточне опитування: здійснюється на початку лекції для перевірки якості засвоєння основного матеріалу;
- самостійна робота типу «Синтетичний проект» (виконувана позааудиторно);

Підсумковий семестровий контроль - письмова залікова робота.

9. Схема нарахування балів

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання									Поточна робота	Підсумковий семестровий контроль (залік)	Сума
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9			
									60	40	100

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка
	для дворівневої шкали
90 – 100	зараховано
70 – 89	
50 – 69	
1 – 49	не зараховано

Критерії оцінювання навчальних досягнень

Поточна робота з курсу «Справедливість» оцінюється на рівні форми та на рівні змісту, де:

А) на першому оцінюється оригінальність тексту, його самостійність, логіка викладу, природність тексту, авторська включеність та задіяність, глибина опрацювання матеріалу, оригінальність, пов'язаність тексту з матеріалом курсу, обсяг та грамотність тексту;

Б) на другому оцінюється кількість задіяних джерел, фундаментальність їх опрацювання, їх релевантність тексту, якість задіяних джерел, їхня відповідність запропонованій літературі з курсу, різноманіття задіяних джерел та способів їх задіявання.

– обсяг тексту (а саме 0,5 др.а., тобто 20.000 знаків з пробілами) є рекомендованим та допускає коливання в межах +/-10% від заданого обсягу без зниження оцінки, а також коливання в межах +/-20% від заданого обсягу – у випадку виключно високої якості самого тексту та його змісту;

– самостійність тексту має бути не меншою, ніж 90%, згідно з даними спеціалізованих програм з перевірки автентичності;

- У роботі має бути задіяно не менш як 7 джерел з рекомендованих до курсу та довільна кількість самостійно опрацьованих джерел;

- робота має бути здана до 23:59 17 травня 2023 року на е-мейли (одночасно, копією) golikov@karazin.ua та r.i.borysov@karazin.ua у форматі .doc або .docx з назвою файлу, що представляє собою прізвище автора роботи латиницею (наприклад, Ivanenko.doc, Sidorov.docx тощо).

– загальними вимогами для всіх робіт є: пунктуальність (хронологічна відповідність) подання роботи; якість виконання та оформлення; авторський та оригінальний підхід до роботи, її оформлення та подання; самостійність та автентичність; відповідність матеріалам та змісту курсу «Справедливість».

10. Рекомендована література

Основна література

1. Гьофе О. Демократія в епоху глобалізації / пер. з нім. Л. Ситніченко та О. Лозінської. Київ : ППС–2002, 2007. 436 с.
2. Гьофе О. Справедливість і субсидіарність. Виступи в Україні / редкол. : М. В. Попович (голова) та ін.; пер. з нім. та упорядкув. Львів - Київ : Альтерпрес, 2004. 144 с.
3. Лок Дж. Два трактати про врядування / пер. з англ. О. Терех, Р. Димерець. Київ : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2001. 265 с.
4. Макінтайр Е. Після чесноти: Дослідження з теорії моралі / пер. з англ. за наук. ред. В. Малахова. Київ. : Дух і літера, 2002. 436 с.
5. Ролз Дж. Теорія справедливості / пер. з англ. О. Мокровольський. Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001. 822 с.
6. Соціологія глобалізації : навчальний посібник / за ред. Култаєвої М. Д. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2007.
7. Walzer M. Just and Unjust Wars: A Moral Argument With Historical Illustrations. New York : Basic Books, 1977. 395 p.
8. Caroli Paolo. Transitional Justice in Italy and the Crimes of Fascism and Nazism. Routledge. 2022. 268 p.
9. Langille Brian; Trebilcock Anne (editors). Social Justice and the World of Work: Possible Global Futures Essays in Honour of Francis Maupain. Hart Publishing. 2023. 401 p.
10. Gilabert Pablo. Human Dignity and Social Justice. Oxford University Press. 2023. 384 p.

Допоміжна література

1. Габермас Ю. Залучення іншого: Студії з політичної теорії / пер. з нім. А. Дахній; наук. ред. Б. Поляруш. Львів: Астролябія, 2005. 416 с.
2. Гегель Г. В. Ф. Основи філософії права, або Природне право та державознавство / пер. з нім. Р. Осадчука та М. Кушніра. Київ : Юніверс, 2000. 336 с.
3. Гергун А. В. Глобальна справедливість: контрверза універсалізму та партикуляризму: автореф. дис. ... канд. філос. наук: спец. 09.00.03 "Соціальна філософія та філософія історії". Київ, 2014. 16 с.
4. Гусєв В. І. І. Кант: філософське обґрунтування ідеї миру // Наукові записки НаУКМА: філософія та релігієзнавство. Київ, Т. 18. С. 8–16.
5. Кузик П. С. Теорія справедливої війни Майкла Волзера: казуїстика, моральний мінімалізм і проблема теоретичних засад. Київ : Знання, 2006. 127 с.
6. Литвиненко Н. С. Проблема дистрибутивної справедливості в контексті сучасних теорій суспільного договору // *Актуальні проблеми духовності* :

- [Зб. наукових праць / відп. ред. Я. В. Шрамко]. Кривий Ріг : Видавничий дім, 2006. Вип. 7. С. 87–103.
7. Майданюк І. З. Концептуальні засади природного права в історії філософії України (від джерел до професійної філософії) : монографія. Київ : Видавництво Парапан, 2011. 268 с.
  8. Макаренко Н. Г. Від «вічного миру» до «збройного миру»: історія та сучасність. *Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія: Філософія, Політологія*. 2005. № 70-72. С. 82-86.
  9. Максимов С. І. Кантівський проект правового суспільства і нові демократії. *Проблеми філософії права*. 2006–2007. Том IV – V. С. 17-23.
  10. Мендус С. Політика та мораль / пер. з англ. О. Дзондза. Київ : Темпора, 2010. 160 с.
  11. Павлова Т. С. Мораль у філософії І. Канта. *Грані*. 2006. № 6 (50). С.65–67.
  12. Панафідін І. О. Еволюція ідеї справедливої війни в контексті теорії вічного миру (соціально-філософський аналіз) : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук: 09.00.03. Дніпропетровськ, 2014. 200 с.
  13. Платон. Крітон // Платон. Діалоги ; пер з давньогр. / передмова В. В. Шкоди, Г. М. Куц; примітки Й. Кобова. Харків : Фоліо, 2008. С. 52-67. (Б–ка світ. літ.).
  14. Платон. Федон // Платон. Діалоги ; пер з давньогр. / передмова В.В. Шкоди, Г.М. Куц; Примітки Й. Кобова. Харків : Фоліо, 2008. С. 152-236. (Б–ка світ. літ.).
  15. Phillips R. L. *War and Justice*. Norman : University of Oklahoma Press, 1984. 160 p.
  16. Rauber J. The United Nations – a Kantian Dream Come True? Philosophical Perspectives On The Constitutional Legitimacy Of The World Organization / Jochen Rauber. *Hance Law Review*. 2009. Vol. 5, No. 1. P. 49–76.
  17. Bonnette-Bailey Lakeyta M., Gayles Jonathan I. *Black Popular Culture and Social Justice* [1 ed.]. Routledge. 2023. 250 p.
  18. Poonamallee Latha , Howard Anita D., Joy Simy. *Managing for Social Justice: Harnessing Management Theory and Practice for Collective Good*. Palgrave Macmillan. 2023. 562 p.
  19. Ortner Sherry B. *Screening Social Justice: Brave New Films and Documentary Activism*. Duke University Press. 2023. 160 p.
  20. Weuffen Sara, Burke Jenene, Plunkett Margaret, Goriss-Hunter Anitra, Emmett Susan. *Inclusion, Equity, Diversity, and Social Justice in Education: A Critical Exploration of the Sustainable Development Goals*. Springer. 2023. 294 p.

21. Riele Kitty te, Corcoran Tim, MacDonald Fiona, Baker Alison, White Julie. *Incarcerated Young People, Education and Social Justice*. Palgrave Macmillan. 2023. 278 p.
22. Carter Jacoby Adeshei, Scriven Darryl. *Insurrectionist Ethics: Radical Perspectives on Social Justice*. Palgrave Macmillan. 2023. 308 p.
23. Azzarito Laura. *Visual Methods for Social Justice in Education*. Palgrave Macmillan. 2023. 176 p.
24. Hird Derek (editor). *Critical Pedagogies for Modern Languages Education: Criticality, Decolonization, and Social Justice*. Bloomsbury Academic. 2023. 272 p.